

DARIA LAZIĆ

O nekim problemima glagolske morfologije u udžbenicima hrvatskoga jezika

S obzirom na složenost hrvatskoga glagolskog sustava i različite pristupe glagolskoj morfologiji u jezikoslovnoj literaturi i priručnicima hrvatskoga jezika postavlja se pitanje na koji su način autori udžbenika hrvatskoga jezika tu temu približili učenicima. Već i površan pogled u udžbenike otkriva da se opisi glagolskoga sustava u njima razlikuju. Ovdje će se prikazati neke razlike u obradi toga nastavnog sadržaja u srednjoškolskim udžbenicima te će se pristup u udžbenicima povezati s pristupima glagolskoj morfologiji u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika. S obzirom na to da se morfologija obrađuje u drugome razredu srednjih škola, analizirat će se sljedeći udžbenici za drugi razred gimnazija i strukovnih škola:

- udžbenici za gimnazije: Dragica Dujmović Markusi, Terezija Pavić-Pezer: *Fon-fon 2* (Profil, 2018.); Snježana Gabelić: *Učimo hrvatski jezik 2* (Školska knjiga, 2015.)
- udžbenici za četverogodišnje strukovne škole: Snježana Zrinjan: *Hrvatski jezik 2* (Alfa, 2015.); Marina Čubrić: *Hrvatski jezik 2* (Školska knjiga, 2013.); Nataša Sajko, Snježana Zrinjan: *Hrvatski jezik (buki)* (Alfa, 2015.); Dragutin Rosandić: *Hrvatski jezik i književnost 2* (Školska knjiga, 2015.)
- udžbenici za trogodišnje strukovne škole: Vedrana Močnik, Mirjana Bogdanović: *Hrvatski jezik 2* (Profil, 2009.); Snježana Zrinjan: *Hrvatski jezik 2* (Školska knjiga, 2009.); Andreja Jureković Perković, Maja Matković: *Hrvatski jezik i književnost 2* (Školska knjiga, 2016.).

Osnova, nastavak i morfem

U strukturi glagolskih oblika tradicionalno se prepoznaje osnova i nastavak. Nastavak se može odrediti kao dio riječi, u ovome slučaju glagola, koji se pri promjeni oblika riječi mijenja, leksičkomu značenju sadržanom u osnovi pridodaje gramatičko te služi za tvorbu različitih oblika iste riječi. Takav pristup nalazimo u većini gramatika i analiziranih udžbenika, a tvorba pojedinih glagolskih oblika opisuje se dodavanjem različitih skupina nastavaka na određenu vrstu osnove. U udžbenicima se uglavnom ne precizira sastoji li se nastavak od jednoga ili dvaju morfema, no značenje i funkcija poklapaju mu se s onima oblikotvornoga morfema.

Osim toga, u udžbenicima se rijetko daje primjer morfemske raščlambe glagola iz koje bi se mogla razumjeti veza između nastavka i morfema. Primjer takve raščlambe nalazimo u udžbenicima *Fon-fon 2* za gimnazije i *Hrvatski jezik (buki)* za četverogodišnje strukovne

škole. U tim udžbenicima na morfeme se raščlanjuje samo infinitiv te se spominje da se između korijenskoga morfema i infinitivnoga nastavka nalazi i jedan sufiksalni morfem (npr. *pis-a-ti*). To su ujedno i jedini udžbenici u kojima se nastavak izriječkom poistovjećuje s oblikotvornim/gramatičkim morfemom. Međutim, u udžbeniku *Fon-fon 2* infinitivni nastavak *-ti* i prezentski nastavci *-m, -š, -ø, -mo, -te, -ju* na jednome se mjestu spominju kao primjer oblikotvornih morfema (str. 12–13), a već u sljedećemu potpoglavlju, koje se bavi osnovom riječi, kao primjer nastavka naveden je *-am* u obliku *pročitam* (str. 14). Iako može zbuniti to što se na jednome mjestu tvrdi da se različiti oblici istoga glagola tvore morfemom *-m* (*pliva-m*), a na drugome nastavkom *-am* (*pročit-am*), u poglavlju u kojemu se obrađuju jednostavni glagolski oblici stoji bilješka da se tvorbeni sufixi neće odvajati od nastavka radi preglednosti izlaganja (str. 93). U udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* o dvomorfemskim se glagolskim osnovama govori samo kod infinitiva, dok se ostali glagolski oblici dijele samo na osnovu i nastavak, a navode se tradicionalno prepoznati nastavci za tvorbu glagolskih oblika, koji se katkad nazivaju nastavcima, a katkad gramatičkim morfemima; ti se nazivi, dakle, rabe kao istoznačni.

U nekoliko je udžbenika iz opisa tvorbe glagolskih oblika vidljivo da se nastavkom naziva oblikotvorni morfem kojim se označava samo lice, broj ili rod, a prethodi mu rječotvorni morfem koji pripada osnovi. Takva uporaba, međutim, ni u jednome udžbeniku nije u potpunosti dosljedna. Tako se, primjerice, u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* govori o „nastavcima za prezent” *-m, -š, -d* (trebalo bi stajati *-ø, -mo, -te, -u* ili *-e-* te „sufiksanim morfemima prezentske osnove”: *-e-, -i-, -a-, -je-* (str. 79), ali o „imperativnim nastavcima” *-i, -imo, -ite* itd. (str. 75), a ne o sufiksalnome morfemu imperativne osnove *-i-* i imperativnim nastavcima *-ø, -mo i -te*.

Glagolska morfologija u gramatikama hrvatskoga jezika

U priručnicima hrvatskoga jezika prisutni su različiti pristupi glagolskoj morfologiji, a kao posljedica toga i u udžbenicima hrvatskoga jezika pojavljuju se razlike u opisu tvorbe glagolskih oblika. Osnovna razlika u gramatičkim opisima glagolskih oblika odnosi se na raščlambu njihovih tvorbenih dijelova, što se odražava i na pravilima za njihovu tvorbu. U većini gramatika hrvatskoga jezika u tvorbi glagolskih oblika razlikuje se samo osnova i nastavak. U *Hrvatskoj gramatici* Eugenije Barić i dr. oblici se također dijele na osnovu i nastavak, no u nastavcima kojima se tvore glagolski oblici razlikuju se flektivni morfemi, koji označuju broj i lice ili rod, primjerice *-a* u *vikala*, te sufixi, kao što je *-l-* u *vikala*¹. Nadalje, u tim se gramatikama razlikuju dvije osnove, infinitivna i prezentska, koje sudjeluju u tvorbi svih glagolskih oblika, a koja će se osnova upotrijebiti ovisi o obliku i vrsti glagola.

Od ostalih gramatičkih opisa najviše se razlikuje onaj u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* Josipa Silića i Ive Pranjkovića. Njega karakterizira iscrpan morfološki opis te se glagolska osnova promatra kao dvomorfemska, sastavljena od

¹ Barić, Eugenija i dr. 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb. 234.

korijenskoga morfema i sufiksalnoga morfema određenoga glagolskog oblika, na što se dodaje nastavak koji označuje broj i lice ili rod². Tako će oblik *čitam* u ostalim opisima biti raščlanjen na osnovu *čit-* i nastavak *-am* (u *Hrvatskoj gramatici* u tome će se nastavku razlikovati prezentski sufiks *-a-* i morfem s oznakom lica i broja *-m*), a prema Silić-Pranjkočeviću modelu osnovi pripadaju korijen *čit-* i sufiks prezentske osnove *-a-*, a na nju se dodaje nastavak *-m*.

Tvorba glagolskih oblika u Silić-Pranjkočevićovoj gramatici opisuje se zamjenom sufikslnih morfema jedne polazišne osnove (infinitivne ili prezentske) sufikslnim morfemima oblika koji se tvori, na što se dodaju nastavci za taj oblik. Tu je svakomu obliku svojstven jedan niz nastavaka (npr. *-m* u *rad-i-m*, *pjev-a-m*), dok se u ostalim opisima u jednome obliku obično prepoznaje nekoliko nizova nastavaka koji ovise o vrsti glagola (npr. *-im* i *-am* u *rad-im*, *pjev-am*), a popisi nastavaka za pojedine oblike razlikuju se u gramatikama. S obzirom na to da su najveća razilaženja primijećena u opisu tvorbe imperativa i glagolskoga pridjeva trpnog, u nastavku će se prikazati obrada tvorbe tih oblika u srednjoškolskim udžbenicima hrvatskoga jezika.

Tvorba imperativa

U sljedećoj tablici³ prikazana su pravila za tvorbu imperativa u udžbenicima za srednje škole:

gimnazije	tvorba imperativa
<i>Fon-fon 2</i> (Dujmović Markusi, Pavić-Pezer) str. 97	– tvori se od osnove (obično infinitivne) i nastavaka: 1) <i>-ø, -mo, -te</i> (uglavnom glagoli s prezentom na <i>-em</i> ili <i>-im</i> ispred kojih je glas <i>j</i>) 2) <i>-i, -imo, -ite</i> (uglavnom glagoli s prezentom na <i>-em</i> ili <i>-im</i>) 3) <i>-ji, -jimo, -jite</i> (uglavnom glagoli na <i>-ati</i> s prezentom na <i>-em</i>) 4) <i>-aj, -ajmo, -ajte</i> (uglavnom glagoli na <i>-ati</i> s prezentom na <i>-am</i>)
<i>Učimo hrvatski jezik 2</i> (Gabelić) str. 75	– imperativna osnova + imperativni nastavci: 1) <i>-ø, -mo, -te</i> 2) <i>-i, -imo, -ite</i> 3) <i>-j, -jmo, -jte</i>

² Silić, Josip; Pranjkočević, Ivo. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb. 41.

³ U tabličnim prikazima tvorbe glagolskih oblika u udžbenicima opisi su radi preglednosti ponešto skraćeni i prilagođeni te su istaknuti bitni podatci.

četverogodišnje škole	tvorba imperativa
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Čubrić) str. 47	– tvori se od infinitivne osnove glagola kojoj se dodaju imperativni nastavci: 1) - <i>o</i> , - <i>mo</i> , - <i>te</i> 2) - <i>i</i> , - <i>imo</i> , - <i>ite</i> 3) - <i>ji</i> , - <i>jimo</i> , - <i>jite</i> 4) - <i>j</i> , - <i>jmo</i> , - <i>jte</i>
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 50–51	– tvori se od prezentske (rjeđe infinitivne) osnove i nastavaka: 1) - <i>o</i> , - <i>mo</i> , - <i>te</i> 2) - <i>i</i> , - <i>imo</i> , - <i>ite</i> 3) - <i>j</i> , - <i>jmo</i> , - <i>jte</i>
<i>Hrvatski jezik (buki)</i> (Sajko, Zrinjan) str. 132–133	– na prezentsku osnovu dodaju se imperativni nastavci: 1) - <i>o</i> , - <i>mo</i> , - <i>te</i> (glagoli s prezentskim nastavcima - <i>em</i> i - <i>im</i> ispred kojih je glas <i>j</i>) 2) - <i>i</i> , - <i>imo</i> , - <i>ite</i> (glagoli s prezentskim nastavcima - <i>em</i> i - <i>im</i> koji nisu iz prve skupine) 3) - <i>ji</i> , - <i>jimo</i> , - <i>jite</i> (uglavnom glagoli na - <i>ati</i> s prezentom na - <i>em</i>) 4) - <i>aj</i> , - <i>ajmo</i> , - <i>ajte</i> (glagoli na - <i>ati</i> s prezentom na - <i>am</i>)
<i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Rosandić) str. 152	– na osnovu koja se dobije kad se odbaci posljednji samoglasnik 3. lica množine prezenta (<i>u</i> , <i>e</i>) dodaju se dva niza nastavaka: 1) - <i>o</i> , - <i>mo</i> , - <i>te</i> 2) - <i>i</i> , - <i>imo</i> , - <i>ite</i>
trogodišnje škole	tvorba imperativa
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Močnik, Bogdanović) str. 56	– tvori se obično od prezentske osnove nastavcima: 1) - <i>o</i> , - <i>mo</i> , - <i>te</i> 2) - <i>i</i> , - <i>imo</i> , - <i>ite</i> 3) - <i>ji</i> , - <i>jimo</i> , - <i>jite</i> 4) - <i>j</i> , - <i>jmo</i> , - <i>jte</i>
<i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 51	– tvori se nastavcima: 1) - <i>i</i> , - <i>imo</i> , - <i>ite</i> 2) - <i>j</i> , - <i>jmo</i> , - <i>jte</i>

Hrvatski jezik i književnost 2 (Jureković Perković, Matković) str. 123

– tvori se prema prezentskoj osnovi, i to tako da se njezini sufiksadni morfemi *-e-*, *-i-* i *-a-* zamijene sufiksadnim morfemima njegove osnove *-i-*, *-j-* i *-aj-*; na te se sufiksadne morfeme dodaju nastavci *-ø* (za drugo lice jednine), *-mo* (za prvo lice množine) i *-te* (za drugo lice množine)

– nastavci za imperativ: *-ø*, *-mo*, *-te*; *-i*, *-imo*, *-ite*; *-j**, *-jimo*, *-jite*, *-aj*, *-ajmo*, *-ajte*

* Tako stoji u udžbeniku, no umjesto *-j* trebalo bi stajati *-ji*.

Iz pregleda pravila za tvorbu imperativa vidi se da je većina udžbenika tumači dodavanjem različitih skupina nastavaka na prezentsku ili infinitivnu osnovu. Međutim, u udžbenicima nalazimo različite kombinacije osnova i nastavaka, a broj nastavaka koji se dodaju osnovi kreće se od dvaju do četiriju nizova.

U udžbenicima koji spominju četiri niza nastavaka riječ je o četiri različite kombinacije osnova i nastavaka. U udžbeniku *Fon-fon 2* za gimnazije stoji da se imperativ obično tvori od infinitivne osnove kojoj se dodaju nastavci (u 2. licu jednine) *-ø*, *-i*, *-ji* ili *-aj*. Međutim, iz primjera navedenih u udžbeniku vidljivo je da se u tvorbi polazi isključivo od prezentske osnove (npr. *stoj-ø*, *nos-i*, *pis-ji* > *piši*, *bir-aj*). U udžbeniku *Hrvatski jezik 2* (Čubrić) za četverogodišnje strukovne škole stoji, slično kao i u udžbeniku *Fon-fon 2*, da se imperativ tvori od infinitivne osnove i četiriju nizova nastavaka. Taj udžbenik, međutim, umjesto nastavaka *-aj*, *-ajmo*, *-ajte* navodi nastavke *-j*, *-mo*, *-te*, što odgovara opisima u kojima se u tvorbi imperativa glagola sa sufiksadnim morfemom *-a-* u prezentu polazi od infinitivne osnove (npr. *čitam* > *čita-j*). Imperativni nastavci u 2. licu jednine *-ø*, *-i*, *-j* i *-ji* navode se i u udžbeniku *Hrvatski jezik 2* (Močnik, Bogdanović) za trogodišnje škole, no ondje se u tvorbi (obično) polazi od prezentske osnove. Među primjerima nalazi se i tvorba od prezentske (*drž-i*) i od infinitivne osnovne (*pada-j*), što tako postavljeno pravilo dopušta.

Još jednu kombinaciju nalazimo u udžbeniku *Hrvatski jezik (buki)* za četverogodišnje škole. Ondje se spominju iste skupine nastavaka kao i u udžbeniku *Fon-fon 2*, no u tvorbi se polazi od prezentske osnove. Za svaki niz nastavaka daje se po nekoliko primjera, no među njima ima i dvojbenih. Tako se za nastavke *-ji*, *-jimo*, *-jite* navode primjeri *boj se*, *stoj*, *poj*, koji, osim što ne završavaju glasom *i*, sadržavaju *j* koji je dio korijena, a ne nastavka. Zanimljivo je da se ne navodi nijedan primjer glagola koji stvarno tvori imperativ navedenim nastavcima.

Tri vrste nastavaka za tvorbu imperativa spominju se u dvama udžbenicima. U udžbeniku *Hrvatski jezik 2* (Zrinjan) za četverogodišnje škole tvorba imperativa opisuje se dodavanjem triju skupina nastavaka na prezentsku (rjeđe infinitivnu) osnovu. Nastavci

odgovaraju opisu u *Hrvatskoj gramatici* Eugenije Barić i dr. Tu nema nastavaka *-ji, -jimo, -jite* jer se polazi od jotirane prezentske osnove, te su ti oblici obuhvaćeni nastavcima *-i, -imo, -ite*⁴. Ti nastavci spominju se i u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* za gimnazije, no ondje stoji da se imperativ tvori od imperativne osnove, koja se ne definira.

Dva udžbenika spominju po dvije skupine imperativnih nastavaka. U udžbeniku *Hrvatski jezik 2* (Zrinjan) za trogodišnje škole to su nastavci *-i, -imo, -ite* i *-j, -jmo, -jte*, no ne precizira se na koju se osnovu dodaju. S obzirom na to da se u udžbeniku ne spominju nastavci *-ø, -mo, -te*, podjelom nisu obuhvaćeni glagoli poput *stajati*, u kojima je *j* dio korijenskoga morfema. S druge strane, u udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* (Rosandić) za četverogodišnje škole nalazi se opis različit od onoga u ostalim udžbenicima, a koji odgovara onomu u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* D. Raguža⁵: na osnovu koja se dobiva kad se odbaci posljednji samoglasnik u 3. licu množine prezenta dodaju se dva niza nastavaka: *-ø, -mo, -te* i *-i, -imo, -ite*. Iako se tomu opisu može prigovoriti što se jedan glagolski oblik tumači tvorbom od drugoga, on je zbog svoje jednostavnosti prikladan za uporabu u nastavi. Tu su nastavci koji počinju glasom *j* izbačeni jer je on sadržan u prezentskome obliku od kojega se u tvorbi polazi.

Jedino u udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* (Jureković Perković, Matković) za trogodišnje škole tvorba imperativa opisana je pravilom o zamjenjivanju sufikslnih morfema prezentske osnove sufikslnim morfemima imperativne, na što se dodaju nastavci za različita lica, preuzetim iz Silić-Pranjkovićeve gramatike. U nastavku se navode i četiri niza imperativnih nastavaka (*-ø, -i, -aj, -ji*). U tome se udžbeniku, dakle, miješaju dva različita modela opisa tvorbe glagolskih oblika, a problem je i što se spomenuta pravila ne oprimjeruju.

Tvorba glagolskoga pridjeva trpnog

Tablica prikazuje tvorbu glagolskoga pridjeva trpnog u udžbenicima za srednje škole:

gimnazije	tvorba glagolskoga pridjeva trpnog
<i>Fon-fon 2</i> (Dujmović Markusi, Pavić-Pezer) str. 99	– tvori se od infinitivne osnove (katkad i od prezentske) i nastavaka: 1) <i>-n, -na, -no, -ni, -ne, -na</i> 2) <i>-en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena</i> 3) <i>-jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena</i> 4) <i>-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta</i> – može se tvoriti i nastavkom <i>-ven</i>

4 Barić, Eugenija i dr. 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb. 242–243.

5 Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb. 189.

<p><i>Učimo hrvatski jezik 2</i> (Gabelić) str. 85–86</p>	<p>– infinitivna, rjeđe prezentska osnova + nastavci: 1) <i>-n, -na, -no, -ni, -ne, -na</i> 2) <i>-en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena</i> 3) <i>-jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena</i> 4) <i>-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta</i></p> <p>– tvori se tako da se sufiksalni morfemi infinitivne osnove <i>-a-, -ova-*</i>, <i>-iva-, -ova-, -eva-</i> zamijene sufiksanim morfemima <i>-an-, -avan-, -ivan-, -ovan-, -evan-</i>, sufiksalni morfemi infinitivne osnove <i>-i-</i> i <i>-je-</i> sufiksanim morfemom <i>-jen-</i>, sufiksalni morfem infinitivne osnove <i>-nu-</i> sufiksanim morfemom <i>-nut-</i>, sufiksalni morfem <i>-ø-</i> sufiksanim morfemima <i>-en-, -jen-, -ven-</i> i <i>-t-</i>, čemu se dodaju nastavci <i>-ø</i> (m. r.), <i>-a</i> (ž. r.), <i>-o</i> (s. r.)</p> <p>*Riječ je o pogrešci u udžbeniku, umjesto <i>-ova-</i> trebalo bi stajati <i>-ava-</i>.</p>
<p>četverogodišnje škole</p>	<p>tvorba glagolskoga pridjeva trpnog</p>
<p><i>Hrvatski jezik 2</i> (Čubrić) str. 50</p>	<p>– tvori se od infinitivne osnove kojoj se dodaju morfemi <i>-n-, -en-, -jen-</i> i <i>-t-</i> – nastavci: za jedninu muškoga roda <i>-ø</i>, za ženski rod <i>-a</i>, za srednji rod <i>-o</i>, u množini <i>-i, -e, -a</i></p>
<p><i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 52–53</p>	<p>– tvori se od infinitivne ili prezentske osnove svršenih i nesvršenih prijelaznih glagola i nastavaka: 1) <i>-n, -na, -no, -ni, -ne, -na</i> 2) <i>-en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena</i> 3) <i>-jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena</i> 4) <i>-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta</i></p>
<p><i>Hrvatski jezik (buki)</i> (Sajko, Zrinjan) str. 135</p>	<p>– infinitivnoj ili rjeđe prezentskoj osnovi dodaju se nastavci: 1) <i>-n, -na, -no, -ni, -ne, -na</i> 2) <i>-en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena</i> 3) <i>-jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena</i> 4) <i>-ven, -vena, -veno, -veni, -vene, -vena</i> 5) <i>-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta</i></p>

<p><i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Rosandić) str. 152</p>	<p>– tvori se tako da se morfemi infinitivne osnove zamijene morfemima <i>-n-</i>, <i>-en-</i>, <i>-jen-</i>, <i>-ven-</i>, <i>-ijen-</i> i <i>-t-</i> – infinitivnoj osnovi dodaju se nastavci:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>-n</i>, <i>-na</i>, <i>-no</i>, <i>-ni</i>, <i>-ne</i>, <i>-na</i> 2) <i>-en</i>, <i>-ena</i>, <i>-eno</i>, <i>-eni</i>, <i>-ene</i>, <i>-ena</i> 3) <i>-jen</i>, <i>-jena</i>, <i>-jeno</i>, <i>-jeni</i>, <i>-jene</i>, <i>-jena</i> 4) <i>-t</i>, <i>-ta</i>, <i>-to</i>, <i>-ti</i>, <i>-te</i>, <i>-ta</i>
<p>trogodišnje škole</p>	<p>tvorba glagolskoga pridjeva trpnog</p>
<p><i>Hrvatski jezik 2</i> (Močnik, Bogdanović) str. 57</p>	<p>– tvori se od infinitivne osnove (rjeđe prezentske) i nastavaka: <i>-n</i>, <i>-en</i>, <i>-jen</i> i <i>-t</i></p>
<p><i>Hrvatski jezik 2</i> (Zrinjan) str. 40</p>	<p>– glagolski pridjev trpni ima nastavke:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>-n</i>, <i>-na</i>, <i>-no</i>, <i>-ni</i>, <i>-ne</i>, <i>-na</i> 2) <i>-t</i>, <i>-ta</i>, <i>-to</i>, <i>-ti</i>, <i>-te</i>, <i>-ta</i>
<p><i>Hrvatski jezik i književnost 2</i> (Jureković Perковиć, Matković) str. 115</p>	<p>– tvori se tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-a-</i>, <i>-ova-*</i>, <i>-iva-</i>, <i>-ova-</i>, <i>-eva-</i> zamijene sufiksadnim morfemima <i>-an-</i>, <i>-ovan-*</i>, <i>-ivan-</i>, <i>-ovan-</i>, <i>-evan-</i>, sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-i-</i> i <i>-je-</i> sufiksadnim morfemom <i>-jen-</i>, sufiksadni morfem infinitivne osnove <i>-nu-</i> sufiksadnim morfemom <i>-met-*</i>, sufiksadni morfem <i>-ø-</i> sufiksadnim morfemima <i>-en-</i>, <i>-jen-</i>, <i>-ven-</i> i <i>-t-</i>, kojima se dodaju nastavci <i>-ø</i> (za m. r.), <i>-a</i> (za ž. r.) i <i>-o</i> (za s. r.)</p> <p>*Umjesto <i>-ova-</i>, <i>-ovan-</i>, <i>-met-</i> trebalo bi stajati <i>-ava-</i>, <i>-avan-</i>, <i>-nut-</i>.</p>

S obzirom na to da je glagolski pridjev trpni poput imperativa jedan od onih oblika čiju tvorbu autori hrvatskih gramatika tumače na različite načine, nije neobično da i u udžbenicima nalazimo različite opise tvorbe toga oblika. Ondje se spominje tvorba samo od infinitivne osnove i od infinitivne ili prezentske osnove, a i broj nastavaka kreće se od dviju do pet vrsta.

U dvama udžbenicima naslova *Hrvatski jezik 2*, udžbeniku S. Zrinjan za četverogodišnje škole te udžbeniku V. Močnik i M. Bogdanović za trogodišnje škole spominju se četiri vrste nastavaka: *-n*, *-en*, *-jen* i *-t*, a to su i nastavci koje nalazimo u većini gramatika hrvatskoga jezika. U tim se udžbenicima u tvorbi pridjeva trpnoga polazi od infinitivne ili (rjeđe) prezentske osnove. Ti se konjugacijski tipovi spominju i u istoimenome udžbeniku M. Čubrić za četverogodišnje škole, s tom razlikom da se ondje razlikuju

morfemi za tvorbu oblika *-n-*, *-en-*, *-jen-* i *-t-*, koji se dodaju infinitivnoj osnovi, i nastavci s oznakom lica i broja *-ø*, *-a*, *-o*, *-i*, *-e* i *-a*.

U udžbenicima *Fon-fon 2* i *Hrvatski jezik (buki)* u tvorbi glagolskoga priloga trpnog također se polazi od infinitivne ili (rjeđe) prezentske osnove, a osim već spomenutih četiriju skupina nastavaka spominje se i tvorba nastavkom *-ven* (npr. *mļjeven*). Riječ je o nastavku koji samo neke gramatike (Barić i dr., Raguž) smatraju zasebnim nastavkom, a u drugima se takva tvorba ne obrađuje ili se govori o glasu koji se dodaje infinitivnoj osnovi ili, pak, o međusamoglasničkome glasu. S druge strane, u udžbeniku *Hrvatski jezik 2* (Zrinjan), namijenjenome uporabi u trogodišnjim školama, navode se samo dvije vrste nastavaka: *-n*, *-na*, *-no*, *-ni*, *-ne*, *-na* i *-t*, *-ta*, *-to*, *-ti*, *-te*, *-ta* te primjeri tvorbe tim nastavcima (*čitan*, *otet*), čime nisu obuhvaćeni glagoli koji pridjev trpni tvore ostalim nastavcima.

U udžbeniku *Hrvatski jezik i književnost 2* za trogodišnje škole ponovno nalazimo formulu za tvorbu oblika preuzetu iz Silić-Pranjковиćeve gramatike, koja uključuje zamjenjivanje sufikslnih morfema infinitivne osnove drugima te dodavanje nastavaka za različita lica u jednini i množini. Osim što su pojedini sufiksi pogrešno zabilježeni, razlika od gramatičkoga opisa jest ta što su u gramatici različiti konjugacijski tipovi potkrijepljeni primjerima, dok su u udžbeniku dana samo četiri primjera glagolskoga pridjeva trpnog (*donešen*, *lijen*, *dobiven*, *načet*), u kojima nije naznačena morfemska struktura.

U preostalim dvama udžbenicima taj se model opisa miješa s tradicionalnom podjelom na osnovu i nastavak te se tako u udžbeniku *Učimo hrvatski jezik 2* prvo govori o tvorbi od infinitivne i rjeđe prezentske osnove četirima nastavcima *-n*, *-en*, *-jen* i *-t*, a potom o zamjenjivanju sufikslnih morfema infinitivne osnove morfemima glagolskoga pridjeva te dodavanju nastavaka *-ø*, *-a* i *-o*. Na istome se mjestu, dakle, govori o tvorbi od infinitivne ili prezentske osnove i samo infinitivne, a nastavcima se nazivaju i samo oblikotvorni morfemi, i oblikotvorni morfem i sufikslni morfem osnove zajedno.

Sličnu situaciju nalazimo u udžbeniku Dragutina Rosandića za četverogodišnje škole. Ondje prvo stoji da se glagolski pridjev trpni tvori tako da se morfemi infinitivne osnove zamijene morfemima *-n-*, *-en-*, *-jen-*, *-ven-*, *-ijen-* i *-t-*, a potom da se infinitivnoj osnovi dodaju četiri skupine nastavaka. Kao prvo, u drugome su pravilu navedene samo četiri skupine nastavaka: nije, dakle, jasno što se dogodilo s morfemima *-ven-* i *-ijen-*. Nadalje, morfem *-ijen-* ne spominje se kao morfem ili nastavak ni u jednoj gramatici. U udžbeniku je naveden primjer *probijen* koji je rastavljen *prob-ijen*, iako kod toga glagola *i* pripada osnovi, a sufiks je glagolskoga pridjeva trpnog *-jen-*. Također, sufiks *-n-* ne zamjenjuje sufiks infinitivne osnove, nego možemo reći da mu se dodaje (npr. *pis-a-n*) ili da se sufiks infinitivne osnove *-a-* zamjenjuje morfemom *-an-* (*pis-an*). S druge strane, nastavak *-jen* iz drugoga pravila u glagola kao što je *misliti* ne dodaje se infinitivnoj, nego prezentskoj osnovi (*misl-jen* > *mišljen*).

Zaključak

Opis hrvatskoga glagolskog sustava te tumačenje tvorbe glagolskih oblika razlikuje se u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika, a kao posljedica toga i u udžbenicima. Razlike među ostalim uključuju različite popise nastavaka te polaženje od različitih osnova u tvorbi oblika. U većini gramatika prisutan je tradicionalni pristup, prema kojemu se u tvorbi razlikuje osnova i nastavak, a u Silić-Pranjkovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* u strukturi glagolskih oblika razlikuje se korijenski morfem, sufiksni morfem osnove glagolskoga oblika te nastavak, odnosno oblikotvorni morfem.

Analiza obrade imperativa i glagolskoga pridjeva trpnog u srednjoškolskim udžbenicima, dvaju oblika u čijem su opisu primijećena najveća razilaženja, pokazala je da se ondje pojavljuju različita tvorbeno pravila i popisi nastavaka. Također, u nekoliko udžbenika postoje pokušaji primjene Silić-Pranjkovićeva modela opisa tvorbe glagolskih oblika, no on nije primijenjen dosljedno niti je objašnjeno njegovo polazište, morfemska struktura glagola i načelo tvorbe oblika, što otežava razumijevanje.

Može se reći da nedosljednosti unutar jednoga udžbenika otežavaju služenje njime i usvajanje gradiva, a razlike koje postoje među udžbenicima mogu prouzročiti probleme pri sastavljanju i rješavanju zadataka na državnoj maturi ili natjecanjima iz hrvatskoga jezika. Stoga sam ovim radom željela upozoriti na neke probleme i razilaženja među udžbenicima te potaknuti raspravu o tome na koji bi se način pravila mogla ujednačiti i najbolje predstaviti učenicima. Trebalo bi pripaziti na to koji se nastavci udružuju s kojom osnovom te da su pravilom obuhvaćene sve glagolske vrste, a istodobno težiti jasnoći i jednostavnosti. Moglo bi se reći da se imperativ tvori nastavcima (u 2. licu jednine) *-ø, -i, -ji, ili -j*, koji se dodaju prezentskoj ili, rjeđe, infinitivnoj osnovi, a različite tvorbene oblike trebalo bi potkrijepiti primjerima. Radi praktičnosti za uporabu u nastavi nije loše ni rješenje iz Raguževe *Praktične hrvatske gramatike*, prema kojemu se imperativ tvori dodavanjem nastavaka *-ø* ili *-i* na osnovu koja se dobiva odbacivanjem završnoga samoglasnika u 3. licu množine prezenta. Iako je nedostatak toga pravila taj što se jedan oblik objašnjava tvorbom od drugoga, najjednostavnije je, a može se usporediti i s tvorbom glagolskoga priloga sadašnjeg, čija se tvorba u svim udžbenicima i gramatikama (osim Silić-Pranjkovićeve) opisuje kao dodavanje nastavka *-ći* obliku 3. lica množine prezenta. Kod glagolskoga pridjeva trpnog trebalo bi govoriti o tvorbi od infinitivne ili prezentske osnove, na koju se dodaju četiri vrste nastavaka, *-n, -en, -jen* i *-t*, a rjeđa tvorba nastavkom *-ven* mogla bi se spomenuti u udžbenicima za gimnazije, ili među nastavcima ili kao dodatan podatak. Općenito, ako autori ili nastavnici žele razlikovati tvorbeni sufiks od oblikotvornoga morfema, to bi bilo bolje učiniti unutar tradicionalno prepoznatih skupina nastavaka nego navoditi složena pravila o zamjenjivanju morfema.